

Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Yöntemleri ile İlgili Bilgi ve Tutumları

The Knowledge and Attitudes of the Medical School Students on the Methods of Alternative and Complementary Medicine

Selim ALTAN,^a
Süheyla RAHMAN,^b
Sırrı ÇAM^c

^aTıp Tarihi ve Etik AD,

^bTıp Eğitimi AD,

^cTıbbi Genetik AD,

Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Manisa

Geliş Tarihi/Received: 19.08.2014

Kabul Tarihi/Accepted: 30.09.2014

Bu çalışma, VIII. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri (22-25 Mayıs 2013, Adana)'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Yazışma Adresi/Correspondence:

Selim ALTAN

Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi,

Tıp Tarihi ve Etik AD, Manisa,

TÜRKİYE/TURKEY

selimaltan@hotmail.com

ÖZET Amaç: Bu çalışmanın amacı Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi klinik öncesi öğrencilerinin tamamlayıcı ve alternatif tıba ait bilgi ve tutumlarını tespit etmek ve bunu etkileyen faktörleri ortaya çıkarmaktır. Böylece giderek bilimsel platformlarda tartışılan tamamlayıcı ve alternatif tıp konularının öğrenciler açısından önemi ve müfredatta yer almasının gerekliliği konularında bilgi birikimine katkıda bulunmuş olacaktır. **Gereç ve Yöntemler:** 2012-2013 eğitim döneminde tıp fakültesinde dönem 1, 2 ve 3 öğrencileri arasında Ocak-Mart aylarında yapılan kesitsel bir çalışmadır. Literatürden faydalanarak hazırlanan anketimiz tamamlayıcı ve alternatif tıp hakkında bilgi sahibi olma, tutum ve yaklaşım konularını içeren üç bölümden oluşmaktadır. Çalışma öncesinde 30 kişilik bir grup üzerinde pilot çalışma yapılarak anket formlarında gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Oluşturulan anket formları gönüllü katılımcı öğrencilere dağıtılmış ve 48 saat sonra geri toplanmıştır. Araştırma evreni 475 kişiden oluşmakta olup, 325 öğrenci ankete katılmaya gönüllü olmuştur. **Bulgular:** 129 erkek 196 kadından oluşan katılımcılar arasında tamamlayıcı ve alternatif tıp konusunda en fazla bilinen yöntemler olarak masaj (%88,3) ve bitkisel tedavi (%84,4) öne çıkmaktadır. Öğrenciler arasında en sık kullanılan yöntemler olarak %54,8 oranında bitkisel tedavi ve %51,1 oranında spiritüalite-dua yer almaktadır. Katılımcıların %62,5'u bitkisel tedavi, %61,2'si de hipnoz konusunda eğitim almak istediklerini belirtmişlerdir. **Sonuç:** Öğrencilerin tamamlayıcı ve alternatif tıp yöntemlerine karşı ilgili oldukları, bilgi ve deneyimlerinin yetersiz olduğu ve bu konuda fakülte eğitim müfredatında konu ile ilgili ders konulmasını istedikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, tıbbi; tamamlayıcı tedaviler; tıp, geleneksel

ABSTRACT Objective: The aim of this study is to detect knowledge and attitudes of the complementary and alternative medicine of the among the Celal Bayar University, Faculty of Medicine pre-clinical students and to reveal the factors that affect it. By this way, it will be contributed to the accumulation of knowledge of the students, importance and necessity of the inclusion of the curriculum, and complementary and alternative medicine topics which are increasingly discussed in scientific platforms. **Material and Methods:** This is a cross-sectional study which is done with the students in medical school in the periods between 1, 2 and 3, in January-March in 2012-2013 academic year. The questionnaire of which has been prepared with the advantage of literature is consists of three parts including issues of information about complementary and alternative medicine, attitude and approach. Before the study, a pilot study was conducted on a group of 30 people and then the necessary corrections has been done on the polls forms. The generated questionnaire forms were distributed to the participating volunteer students and collected 48 hours after the back. Research the scope is composed of 475 members and 325 students volunteered to participate in the survey. **Results:** For the most well-known methods of the complementary and alternative medicine stands out as massage (88.3%) and herbal medicine (84.4%) among the participants of 129 men and 196 women. The most commonly used methods among students are, 54.8% of herbal treatment and the 51.1% of spirituality-dua. 62.5% of the participants stated that they want to take the training about herbal treatment and 61.2% in hypnosis. **Conclusion:** After the study, it has been detected that the students are interested in about the complementary and alternative medicine methods and are inadequate knowledge and experience, so they want to place course curriculum about these, from the faculty.

Key Words: Education, medical; complementary therapies; medicine, traditional

G ünümüzde Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp (TAT) yöntemleri bütün dünya ülkelerinde bireyler tarafından farklı oranlarda tercih edilmekte ve uygulanmaktadır. Kimi zaman geleneksel halk hekimliği (Traditional Folk Medicine-TFM) ile karıştırılmakta olan TAT halk hekimliğinin (TFM) ve modern tıbbın (Conventional Medicine-CM) bir parçası olarak değerlendirilmeyen, çeşitli ve birbirinden farklı özelliklere sahip uygulama, ürün ve yöntemler bütünü şeklinde tanımlanmaktadır.¹ TAT yöntemleri bütün dünyada ve ülkemizde başta onkolojik hastalıklar olmak üzere tedavisi bilinen ve bilinmeyen pek çok hastalıkta kullanılmakta/denenmektedir.²⁻⁵ Modern tıbbın bu tür yöntemleri bilimsel açıklamalar ile temellendirilmediği gerekçesi ile dışlaması, ancak pratikte popülerliğinin giderek artışı sonucunda TAT uygulamalarını bilimsel bir temele oturtmak, güvenilirliği ve etkinliği kanıtlanmış uygulamaların modern tedavilerde kullanımını sağlamak amacı ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde 1998'de Ulusal Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Merkezi (The National Center for Complementary and Alternative Medicine-NCCAM) kurulmuştur.⁶ Bu merkez TAT uygulamalarını şu şekilde sınıflandırmıştır: 1. Zihin Beden Tıbbı (meditasyon, akupunktur, yoga, vb.) 2. Manipülatif ve Bedene Dayalı Sistemler (masaj, hidroterapi vb.) 3. Doğal Ürün Kullanımı (Bitkilerle tedavi, özel diyet tedavileri vb.) 4. Diğer TAT uygulamaları (hareket tedavileri, geleneksel şifacılık, enerji tıbbi vb.).

Yapılmış birçok çalışmada tıp öğrencilerinin TAT yöntemleri konusunda ilgili, bilgili ve olumlu tutum içinde oldukları; bu durumun yaşa, cinse, sınıfa ve okula göre değiştiği tespit edilmiştir.⁷⁻¹⁰ Ülkemizde hekimlerin ve tıp öğrencilerinin TAT uygulamaları konusundaki bilgi düzeyleri ve tutumlarına yönelik yapılmış çalışma sayısı sınırlıdır.¹¹⁻¹³ Bu konuda yapılacak yeni çalışmalar ile mevcut veritabanında zenginlik oluşacak ve böylece sağlık politikalarının ve tıp eğitimi müfredatının sağlıklı bir şekilde planlanması yapılacaktır.

Bu çalışmada tıp fakültesinde klinik öncesi eğitim alan 1, 2 ve 3. sınıf tıp öğrencilerinin TAT yöntemleri hakkındaki bilgi düzeyleri ile bu yöntemlere karşı tutumlarının tespiti amaçlanmıştır.

Böylece tıp fakültesi eğitim müfredatında TAT yöntemlerini konu alan bir dersin konulup konulmaması ve bu dersin ne şekilde müfredatta yer alabileceği planlanabilecektir. Bu araştırma 22-25 Mayıs 2013 tarihleri arasında Adana'da yapılan VIII. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Araştırmaya Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi ilk üç sınıf öğrencilerinden katılmaya gönüllü olan 325 kişi dahil edilmiştir (toplam sayı 475, %68). Literatürden faydalanarak hazırlanan anket formunun birinci bölümünde çalışma hakkında bilgilerin verildiği gönüllü bilgilendirici onam kısmı, ikinci bölümde kişisel bilgileri ve alternatif tıp ile ilgili bilgi sahibi olma durumları, üçüncü bölümde, tamamlayıcı ve alternatif tıp yöntemlerine karşı tutum soruları ve dördüncü bölümde alternatif tıp yöntemlerine yaklaşım anketi yer almaktadır. Çalışma öncesinde 30 kişilik pilot çalışma yapılarak düzeltilen anket formları öğrencilerin boş saatlerinde sınıfta dağıtılmış ve doldurmaları beklenmiştir. Toplanan verilerin analizi SPSS paket programında yapılarak sayı ve yüzde dağılımları ve ortalamaları alınmıştır.

BULGULAR:

Katılan öğrencilerin 129'u erkek, 196'sı kadın, yaş ortalaması 20.01'dir. Tamamlayıcı ve alternatif tıp konusunda 4 kişi (%1,2) önceden eğitim almış (Tablo 1), 234 kişi (%72,0) bu konunun derslerde yer almasını istemiştir (Tablo 2). Modern tıbbi tedavi dışındaki iyileştirme çabalarına ne ad verilmeli sorusuna 83 kişi (%22,5) alternatif tıp, 13 (%4,0) kişi tamamlayıcı tedavi derken 207 kişi cevap vermemiştir (%63,7) (Tablo 3).

Tamamlayıcı ve alternatif tıp konusunda bilgi alınan kaynaklar sorusuna, 207 kişi televizyondan (%63,7), 184 kişi (%56,6) internetten, 155 kişi (%47,7) de aileden öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar birden fazla seçenek işaretlemişlerdir (Tablo 4).

Tamamlayıcı ve alternatif tıp konusunda bilgi düzeylerine bakıldığında en fazla bilgi sahibi ol-

TABLO 1: Çalışmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri ve alternatif tıp konusunda bilgi durumları.

Demografik Özellikler	n	%
Cinsiyet		
Erkek	129	39,7
Kadın	196	60,3
Toplam	325	100,0
Yaş grupları		
<=20	224	68,9
21-25	99	30,5
26+	2	,6
Toplam	325	100,0
Konu ile ilgili eğitim alma durumu		
Eğitim alan	4	1,2
Eğitim almayan	321	98,8
Toplam	325	100,0

TABLO 2: Çalışmaya katılan öğrencilerin tıp fakültesi müfredatında tamamlayıcı ve alternatif tıp konularının (derslerin) yer alması konusundaki görüşleri

	n	%
Fikrim yok	234	72,0
Evet	73	22,5
Hayır	18	5,5
Toplam	325	100,0

TABLO 3: Çalışmaya katılan öğrencilerin modern tıbbi tedaviler dışındaki iyileştirme çabalarına verdikleri isimler.

Adlandırmalar	n	%
Fikrim yok	207	63,7
Alternatif tıp	83	25,5
Tamamlayıcı tedavi	13	4,0
Doğal çözümler	10	3,1
Kocakarı ilaçları	6	1,8
Lokman hekim tedavisi	2	0,6
Destek tedavi	2	0,6
Psikojenik tedavi	1	0,3
Paramedikal tedavi	1	0,3
Toplam	325	100,0

dukları konular; masaj: 287 kişi (%88,3), bitkisel tedavi: 276 kişi (%84,4), meditasyon-yoga: 272 kişi (%83,7), hipnoz: 260 kişi (%80,0), spiritaliy-dua: 240 kişi (%73,8) olarak bulunmuştur (Tablo 5).

Kullanma düzeylerine bakıldığında ise bitkisel tedavi: 178 kişi (%54,8), spiritaliy-dua: 166 kişi (%51,1) ise masaj: 150 kişi (%46,2), meditasyon-yoga: 34 kişi (%10,5), hipnoz: 17 kişi (%5,2), olarak saptanmıştır (Tablo 5). Bu yöntemlerden hangilerini önerebilecekleri konusunda 199 kişi (%61,2) masaj, 170 kişi (%52,3) bitkisel tedavi, 155 kişi (%47,7) spiritaliy-dua, 110 kişi (%33,8) meditasyon-yoga, 101 kişi (%31,1) hipnoz olarak belirtmişlerdir (Tablo 5).

Katılımcılara eğitim almak istedikleri yöntemler sorulmuş; 203 kişi (%62,5) bitkisel tedavi, 199 kişi (%61,2) hipnoz, 189 kişi (%58,2) masaj, 176 kişi (%54,2) akupunktur, 169 kişi (%52,0) müzikle tedavi, 166 kişi (%51,1) hidrotterapi, 164 kişi (%50,5) meditasyon-yoga, 164 kişi (%50,5) spiritaliy-dua şeklinde cevaplandırılmıştır (Tablo 5).

Tamamlayıcı ve alternatif tıp yöntemlerine karşı tutumlar konusunda ise *Hekimin rolü esas olarak bireyin ruhsal ve bedensel sağlığını üst düzeyde tutmaktır (6,46±1,10); Hekim ve hasta arasında kurulan kuvvetli bir ilişki, tedavinin olumlu sonuç vermesi açısından fevkalade değerlidir (5,97±1,55); Dengeli yaşam tarzları ile model olan hekimler (örneğin, tıp dışındaki ilgilerinin yanında sağlık, sosyal, ailevi ve ruhsal ihtiyaçlarını da tatmin eden) ileri düzeyde bir hasta memnuniyeti sağlarlar (5,85±1,43); Hekimler, halk arasında yaygın olarak kullanılan kediotu, sarı kantaron, adaçayı vb. bitkilerin kullanımları, güvenlik ve etkinlikleri konusunda hastaların sorularına uygun tatminkar cevaplar hazırlamalıdır (5,60±1,56); Hastaların do-*

TABLO 4: Çalışmaya katılan öğrencilerin tamamlayıcı ve alternatif tıp konusunda bilgi aldıkları kaynaklar.

Bilgi Kaynakları	n	%
Televizyondan/Gazetelerden	207	63,7
İnternette	184	56,6
Bilimsel/Tıbbi kitaplardan	89	27,4
Arkadaşımdan	85	26,2
Aktarlardan	77	23,7
Şifa kitaplarından	56	17,2
Aile/Akraba büyüklerinden	155	47,7

N: 325.

TABLO 5: Çalışmaya katılan öğrencilerin tamamlayıcı ve alternatif tıp yöntemlerine yaklaşımları.

Yöntem	Bu yöntemi biliyor olma durumu		Bu yöntemi kullanmış olma durumu		Bu yöntemi önerme durumu		Bu konuda eğitim almak isteme durumu	
	n	%	n	%	n	%	n	%
	Biyofidbek	14	4,3	2	0,6	25	7,7	112
Hipnoz	260	80,0	17	5,2	101	31,1	199	61,2
Meditasyon/yoga	272	83,7	34	10,5	110	33,8	164	50,5
Ayurveda	16	4,9	3	0,9	22	6,8	98	30,2
Şiropatik	11	3,4	4	1,2	22	6,8	100	30,8
Masaj	287	88,3	150	46,2	199	61,2	189	58,2
Osteopati	26	8,0	7	2,2	31	9,5	108	33,2
Terapötik dokunma	45	13,8	9	2,8	26	8,0	116	35,7
Reiki	78	24,0	11	3,4	37	11,4	115	35,4
Spirituality/Dua	240	73,8	167	51,4	155	47,7	132	40,6
Bitkisel tedavi	276	84,9	178	54,8	170	52,3	203	62,5
Homeopati	26	8,0	8	2,5	31	9,5	107	32,9
Tai Chi/Qi Gong	59	18,2	7	2,2	38	11,7	119	36,6
Akupunktur	255	78,5	27	8,3	121	37,2	176	54,2
Nutrisyonel tedavi	53	16,3	18	5,5	57	17,5	131	40,3
Hirudoterapi (sülükle tedavi)	210	64,6	7	2,2	83	25,5	126	38,8
Refleksoloji	43	13,2	9	2,8	35	10,8	119	36,6
Hidroterapi (su tedavisi)	143	44,0	18	5,5	85	26,2	166	51,1
Aromaterapi	101	31,1	22	6,8	64	19,7	131	40,3
Balneoloji (kaplıca)	218	67,1	70	21,5	131	40,3	139	42,8
Dans tedavisi	176	54,2	38	11,7	119	36,6	153	47,1
Müzikle tedavi	234	72,0	44	13,5	133	40,9	169	52,0
Renk tedavisi	105	32,3	13	4,0	84	25,8	135	41,5
Ozon tedavisi	131	40,3	8	2,5	63	19,4	129	39,7
Biyoenerji	129	39,7	13	4,0	64	19,7	141	43,4

n: 325.

ğuştan sahip oldukları iyileşme kapasitesinin, kendilerine ne tür tedavi uygulanırsa uygulansın iyileşme sürecinde önemli bir rolü vardır (5,36±1,46); Hekimler hastalarını bitkisel ilaç ve gıda katkıları kullanmaktan sakıncaları konusunda uyarmalıdır. Zira bu ürünlerin de çok sıkı denetim ve testlerden geçmeleri gerekir (5,24 ±1,68) en yüksek puan alanlar arasındadır (Tablo 6).

TARTIŞMA

Çalışmaya katılanların %98,8'i Tamamlayıcı ve Alternatif tıp yöntemleri konusunda herhangi bir eğitim almamışlardır. Benzer olarak Roland Lamarine ve ark. tarafından ABD'de yapılan bir araştırmada da öğrencilerin %94'ünün TAT eğitimi almadığı tespit edilmiştir.^{14,15}

Çalışmaya katılan öğrencilerin TAT yöntemleri konusundaki bilgi kaynakları arasında birinci sırada TV ve gazeteler yer almaktadır. Hemen ardından internet ve aile büyükleri gelmektedir. Bilimsel tıbbi kitaplar ise orta sıralarda faydalanılan kaynaklar arasındadır. Almanya'da yapılan bir araştırmaya göre tıp öğrencilerinin TAT yöntemleri konusundaki bilgi kaynakları arasında kendi kendine deneyimle elde edilen bilgi gelmekte; ardından medya, çeşitli yayınlar, kongreler ve tıp eğitimi sırasında elde edilen bilgiler gelmektedir.¹⁶ Bir başka araştırmada da faydalanılan kaynaklar arasında internet ilk sırada yer almakta; onu dergi, gazete ve kitaplar izlemektedir.⁸ Ülkemizde yapılan bir araştırmada öğrencilerin bilgilendirme kaynakları arasında internet ilk sırada yer almakta, onu kitap-

TABLO 6: Çalışmaya katılan öğrencilerin tamamlayıcı ve alternatif tıp yöntemlerine karşı tutumları.

	Min	Max	Mean ±Sd.
Hekimin rolü esas olarak bireyin ruhsal ve bedensel sağlığını üst düzeyde tutmaktır	1,00	7,00	6,46±1,1
Hekimler hastalarını bitkisel ilaç ve gıda katkıları kullanmaktan sakınmaları konusunda uyarmalıdır Zira bu ürünlerin de çok sıkı denetim ve testlerden geçmeleri gerekir	1,00	7,00	5,24±1,6
Hekim hastası için en uygun tedaviyi belirlerken, sezgilerini de (içindeki ses) önemli ölçüde kullanmalıdır	1,00	7,00	4,11±1,7
Kemoterapiye bağlı kusma, bulantı veya baş ağrısı gibi durumlarda, hastalara akupunktur önermek hekimlerin sorumluluğunda değildir	1,00	7,00	4,07±1,8
Tibben tedavisi olmayan bir hastalığın şifası (tıp dışı yöntemlerle iyileştirilmesi) mümkün değildir	1,00	7,00	2,85±1,8
Modern tıp uygulamalarına ilaveten farklı tıbbi sistemleri ve Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp uygulamalarına (Bitkisel tıp, Ayurveda, Osteopati, Homeopati vb) vakıf olan hekimler, hasta memnuniyet düzeyini arttırmış olurlar	1,00	7,00	5,06±1,6
Dengeli yaşam tarzları ile model olan hekimler (örneğin, tıp dışındaki ilgilerinin yanında sağlık, sosyal, ailevi ve ruhsal ihtiyaçlarını da tatmin eden) ileri düzeyde bir hasta memnuniyeti sağlarlar	1,00	7,00	5,85±1,4
Hekimler hastaların kişisel gelişimleri ile değil öncelikle onların hastalıklarını tedavi etmekle yükümlüdürler	1,00	7,00	4,74 ± 1,8
Masaj tedavisi hastaların kendilerini geçici olarak iyi hissetmelerini sağlar, fakat uzun dönemde somut bir ilerlemeye yol açmaz	1,00	7,00	4,56±1,6
Hastaların doğuştan sahip oldukları iyileşme kapasitesinin, kendilerine ne tür tedavi uygulanırsa uygulansın iyileşme sürecinde önemli bir rolü vardır	1,00	7,00	5,36±1,4
Hekim ve hasta arasında kurulan kuvvetli bir ilişki, tedavinin olumlu sonucu vermesi açısından fevkalade değerlidir	1,00	7,00	5,97±1,5
Hekimler, halk arasında yaygın olarak kullanılan kediotu, sarı kantaron, adaçayı vb., bitkilerin kullanımları, güvenlik ve etkinlikleri konusunda hastaların sorularına uygun tatminkar cevaplar hazırlamalıdır	1,00	7,00	5,60±1,5
Hekimler, sonuçları bilimsel araştırmalara dayanmadığından, başka toplumlarda uzun zamandan beri kullanılan bitkisel ilaçları tavsiye etmekten kaçınmalıdır	1,00	7,00	4,46±1,7
Kontrollü klinik araştırmalar dışında kalan yöntemlerle elde edilen bilgi, hekimler açısından daha az değerlidir	1,00	7,00	4,66±1,7
Reiki, Healing touch gibi bedenin iç ve dış enerji alanlarına dayalı tıbbi yöntemlerin hekim tarafından hastalarına önerilmesinde etik sorun yoktur	1,00	7,00	3,98±1,7

n: 325.

lar, dergi ve gazeteler ve tv/radyo gibi kaynaklar izlemektedir.¹⁷ Bu noktada alternatif tedavilerin toplum içinde yayılması ve bilinmesinde medyanın önemi öne çıkmaktadır. Tv programları ve internet aracılığı ile topluma verilen TAT yöntemleri hakkındaki bilgilerin kamu otoritesi tarafından denetlenmesi uygun olacaktır. Diğer yandan gelişmiş ülkeler kategorisinde yer alan Almanya’da öğrencilerin yegane bilgi kaynağı olarak kendi deneyimlerini göstermeleri ve ülkemizde de aile büyüklerinin deneyimlerinin önemli bilgi kaynağı olarak yer alması bu alanda okullarda verilmesi gereken eğitimin gerekliliğini öne çıkarmaktadır.

Yaptığımız araştırmada öğrenciler kendilerini en fazla “masaj” konusunda bilgili görmektedirler. Hemen ardından sırayla bitkilerle tedavi ve meditasyon/yoga gelmektedir. En az bilinen yöntemler ise kiropraktik, biyofidbek, ve ayurvedadır. Müns-

tedt ve ark. tarafından yapılan araştırmada öğrenciler kendilerini hipnoz, homeopati ve “autogenic training” gibi konularda daha bilgili gördüklerini belirtmişlerdir.¹⁶ Yapılan bir başka araştırmada öğrencilerin bitkisel tedavi, akupunktur ve hipnoz konularını bildikleri tespit edilmiştir.¹³ Ergin ve ark. tarafından ülkemizde yapılan bir araştırmada katılımcıların TAT yöntemleri konusundaki bilgi düzeylerinin düşük olduğu görülmüştür. Yöntemler arasında en fazla bilinen yöntem “diyet” olarak tespit edilmiştir. Bunu sırasıyla dua, vitamin tedavisi ve masaj gelmektedir. En az bilinen yöntem ise kiropraktik olarak tespit edilmiştir.¹² Selim Kılıç ve ark. tarafından yapılan çalışmada katılımcıların çoğunluğu akupunktur, hipnoz ve masaj yöntemleri konularında bilgi birikimleri olduğunu, homeopati, osteopati ve kiropraktik konusunda ise bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir.¹⁷ Öğrenciler tarafından yaygın olarak bilinen masaj, akupunktur, hip-

noz yöntemleri konusundaki bilgilerin kaynağı muhtemelen tıp fakültesi müfredatında yer alan derslerdir. Zira bu yöntemler modern tıp tarafından da kullanılmaktadır. Yine yaygın olarak bilinen dua, meditasyon, diyet yöntemleri, gıda takviyesi ürünler ve vitamin tedavisi konularındaki bilgileri ise ağırlıklı olarak medya kaynaklı olabilir. Son 10 yılda özellikle yazılı ve görsel medyada işlenen sağlıklı yaşam ve zayıflama konuları bu tür alternatif yöntemlerin tanınmasında etkili olmuştur. Kiropraktik, biyofidbek vb yöntemlerin öğrenciler arasında çok düşük düzeyde biliniyor olmasının sebebi bu yöntemlerin ne okulda ne de medyada hemen hiç işlenmemesi olabilir. Kısaca medya ve okulun alternatif yöntemlerin bilimsel ve popüler olarak işlenmesi ve yerleşmesinde önemi açıktır.

Yaptığımız araştırmada katılımcıların TAT yöntemleri arasında ilk üç sırada bitkisel tedavi, spirituality/dua ve masajı kullanarak deneyimledikleri tespit edilmiştir. Ülkemizde yaygın olarak bilinmeyen biyofidbek, ayurveda, şiropraktik ise öğrencilerin en az kullandığı yöntemler arasındadır. Yapılan araştırmalarda benzer şekilde öğrencilerin kendi kendilerine veya bir TAT pratisyeni tarafından önerilen bir yöntemi kullandıklarını; bunların da sırası ile masaj, derin nefes egzersizi, dua, yoga, meditasyon, diyet terapileri, bitkisel tedavi oldukları tespit edilmiştir.^{8,18} Bir başka çalışmada da masaj en fazla deneyimlenen ve kullanılan yöntem olarak tespit edilmiştir.¹⁹ Bitkisel tedavi, diyet ve kiropraktik adı verilen yöntemlerin öne çıktığını tespit eden araştırmalar mevcuttur.¹⁴ Alternatif yöntemler arasında masajın hemen daima en çok kullanılan yöntemler arasında yer alması, bilimsel olarak açıklanabilirliği ve modern tıp tarafından da kullanılan bir yöntem oluşuna bağlanabilir. Bitkisel tedavi yönteminin en fazla kullanılan yöntemler arasında yer almasını da, geleneksel olarak kullanım yaygınlığına bağlayabiliriz.

Katılımcılar arasında en fazla bilinen/kullanılan yöntemlerden masaj ve bitkisel tedavinin, bir başkasına önerebileceklerini ifade edenlerin oranı yaklaşık %60 iken, çok az sayıda öğrenci Türkiye’de yaygın olarak bilinip/kullanılmayan ayurveda, biyofidbek gibi yöntemleri önerebileceklerini

ifade etmişlerdir. Yapılan bir araştırmada %50’den fazla katılımcı meditasyon, masaj ve spritual şifa yöntemlerini önerebileceğini ifade ederken, katılımcıların bütün dünyada en fazla uygulanan bitkisel tedavi konusunda bile ağırlıklı olarak tarafsız kalacaklarını ifade etmişlerdir.¹⁵ Türkiye’de yapılan bir başka araştırmada öğrenciler TAT yöntemleri arasında bitkisel tedavi, masaj ve akupunktur hastalarına önerebileceklerini ifade etmişlerdir.¹³ Başka bir araştırmada ise öğrenciler hastalarına %45-50 oranında akupunktur, masaj ve kiropraktik yöntemleri önerebileceklerini belirtmişlerdir. Ancak örneğin homeopati, hipnoz ve bitkisel tıp konusunda daha ihtiyatlı davrandıkları görülmüştür.¹⁹ Ulusal çalışmalar yanında uluslararası literatürde de tıp öğrencilerinin bildiği, kullandığı, yakınlarına ve hastalarına önerebileceği yöntemler arasında farklılıklar gözlenmektedir. Örneğin ülkemizde tıp öğrencileri bitkisel tedaviyi önerebileceklerini ifade ederken diğer ülkelerde öğrencilerin bu yöntemle daha ihtiyatla yaklaşmaktadırlar. Modern tıp tarafından etkili bir şekilde kullanılmakta olan masajın ise dünyanın bir çok yerindeki öğrenciler tarafından ortak olarak önerildiği görülmektedir. Bu noktada ülkemizde halk arasında bitkilerin tedavide kullanımının köklü bir geleneğinin oluşu, öğrencilerin bu tercihinde etkili olmuş olabilir.

Bu çalışmada öğrenciler en fazla sırası ile Bitkilerle tedavi, hipnoz ve masaj konularında eğitim almak istediklerini belirtmişlerdir. Buna karşın ayurveda, biyofidbek ve şiropraktik konularında eğitim almak isteyenler azınlıkta kalmaktadırlar. Münstedt ve ark. tarafından yapılan çalışmada dermatoloji, genel tıp, psikiyatri ve romatoloji alanlarında ilgili TAT yöntemlerinin tıp müfredatında yer alması talep edilmektedir.¹⁶ Ülkemizde yapılan bir araştırmada öğrencilerin en fazla bitkilerle tedavi ve hipnoz konusunda eğitim almak istedikleri tespit edilmiştir.¹³ Öğrencilerin başta bitkilerle tedavi ve hipnoz yöntemleri olmak üzere bir çok TAT yöntemi konusunda eğitim almak istemeleri dikkate alınmalıdır. İnsan sağlığı konusunda bilimsel düzeyde eğitim alan tıp öğrencisinin modern tıp dışı yöntemlere olan merak ve ilgisi yine bilimsel düzeyde ve kanıta dayalı olarak tatmin edilmelidir.

Yapılan araştırmalarda öğrenciler arasında TAT konularına olumlu bir yaklaşım olduğu, öğrencilerin bu konuda kendilerinin bilgilendirilmesinin faydalı olacağı, tıp okullarında bu konuda eğitim verilmesi gerektiği ve böylece geleceğin profesyonelleri olarak daha sağlıklı hizmet vereceklerine inandıklarını, sağlık profesyonellerinin en azından yaygın kullanılan alternatif yöntemler hakkında hastalarına tavsiyelerde bulunabilmeleri gerektiğini belirtirken alternatif yöntem ve uygulamaların halkın sağlığını tehdit ettiğine inanmadıklarını buna karşın aktar, şifacı vb gibi hali hazırda hizmet verenlerin yaptıkları iş ile ilgili eğitim almadıkları, sağlık bilgisi açısından yetersiz olduklarını belirtmişlerdir.^{13,17,19} Yaptığımız araştırmada öğrencilerin TAT yöntemleri ile ilgili derslerin tıp eğitimi müfredatında yer alması konusunda sadece %5'i olumsuz görüşte olup, %22 oranında olumlu yaklaşım göstermeleri dikkat çekicidir. Gaylord ve ark.ları Amerika Birleşik Devletlerinde Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp yöntemlerine ilişkin eğitim programlarının tıp eğitimi müfredatında yer almasının gerekliliği konusundaki gerekçeleri çalışmalarında ayrıntılı olarak belirtmişlerdir.²⁰ Katılımcıların çoğunluğunun (%72) bu konuda fikir sahibi olmaması, TAT konularının medyada bilimsellikten uzak ve güven telkin etmeyen yöntemle işlenmesi ile tıp eğitimi sürecinde öğretim elemanlarının konuya olumsuz yaklaşımlarının etkisi sonucu oluşan kararsızlık şeklinde yorumlanabilir.

Tutum anketi soruları arasında özellikle hekimin hastasına karşı bütüncül yaklaşım içinde olması ve hekimin güven veren özelliklere sahip olması gerektiğine vurgu yapan sorular öğrenciler tarafından ortalamanın üzerinde puanlandırılmışlardır (Tablo 6- 6,46±1,1, 5,97±1,5, 5,85±1,4). Hemen ardından ise hastaların hekimlere yönelttiği ve özellikle bitkisel tedaviye ilişkin sorularına hekimlerin tatminkar cevap vermeleri gerektiğine dair soru ortalamanın üzerinde puanlandırılmıştır (Tablo 6- 5,60±1,5). Bu sonuçlar Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbın temel ilkelerinden olan, "hastaya bütüncül yaklaşım" prensibi ile uyumludur. Diğer yandan öğrenciler, ortalamanın üzerinde bir puanlama ile modern tıbbın tedavide çaresiz kaldığı bazı hastalıkların tıp dışı yöntemlerle de iyileştirilme-

sinin mümkün olduğuna inandıklarını ortaya koymuşlardır (Tablo 6- 5,06±1,6, 2,85±1,8). Bu sonuçlar tıp öğrencilerinin alternatif tıp yöntemlerini önemsediklerini göstermektedir. Münstedt ve ark. tarafından yapılan araştırmada, öğrencilerin özellikle "geopathy, spiritual healing ve iridology" gibi bazı yöntemlerin uygulanmasına karşı oldukları, yaklaşık %40.8 oranında alternatif ve tamamlayıcı tıp uygulamaları ile ilgilendikleri, TAT yöntemleri ve uygulayıcılarının şarlatanlıkla birlikte anılmasına katılmadıklarını, üniversitelerin bu konularda ciddi araştırmalar yapmaları gerektiğine inandıkları tespit edilmiştir.¹⁶ Abbott ve ark. tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin TAT yöntemlerine karşı aşırı şüpheli yaklaşımla, aşırı taraftarlık arasında geniş bir spektrum gösterdikleri tespit edilmiştir.¹⁸ Aynı çalışmada doktorların %77'si TAT konusunda bilgi sahibi olmaları gerektiğini, %74'ü Konvansiyonel Tıbbın ve Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbın birbirinden bağımsız değil entegre olarak hastaya hizmet vermesi gerektiğini, %84'ü ise Alternatif Tıbbın temelini oluşturan inançlar, idealler ve terapilerden konvansiyonel tıbbın faydalanması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu çalışmada araştırmamızın sonuçlarına benzer şekilde %98 oranında yapılan tedavinin hastanın fiziksel, mental ve ruh sağlığını dikkate alınarak düzenlenmesi gerektiğini, bir başka ifade ile hastaya bütüncül yaklaşılması gerektiği vurgulanmıştır.

SONUÇ

Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp uygulamaları, cevap verilemeyen pek çok soru ve probleme karşın gerek Türk toplumunda gerekse dünyanın gelişmiş/gelişmekte olan toplumlarında önemli oranda varlığını sürdürmektedir. Tıp fakültesi öğrencileri, sınıflara göre oranlar değişmekle birlikte TAT yöntemlerine genel olarak olumlu bir yaklaşım göstermektedirler.²¹ Yaptığımız araştırmada tıp öğrencilerinin tamamlayıcı ve alternatif tıp yöntemlerine karşı ilgili ve belli oranda olumlu bir yaklaşım içinde oldukları, bilgi, deneyim ve değerlendirmelerinin yetersiz olduğu; hekimlik mesleğine atıldıklarında bu tür uygulama örnekleri ile sıklıkla karşılaşacak olmaları nedeniyle hastalarına "önce zarar vermeden" onları potansiyel zararlardan koruma ve en yüksek

faaydayı sağlama adına **TAT yöntemleri konusunda eğitimleri sürecinde bilimsel bilgi ile donatılmaları- nın uygun olacağı söylenebilir.** Bu amaçla:

1. Öğrencilere TAT alanında temel bilgi ve beceri kazandıracak eğitimin verilmesi,

2. Eğitimde, TAT yöntemleri arasında kanıta dayalı olarak en çok uygulananların seçilmesi,

3. Öğrencilere konu ile ilgili olarak, bilimsel literatüre dayalı olarak bilgilendirilmenin yöntemi öğretilmelidir.

KAYNAKLAR

- Tovey P, Chatwin J, Broom A. Traditional, Complementary and Alternative Medicine and Cancer Care. 1st ed. New York: Routledge; 2007. p.11.
- Münsted K, Kirsch K, Milch W, Sachsse S, Vahrson H. Unconventional cancer therapy – survey of patients with gynaecological malignancy. Arch Gynecol Obstet 1996;258(2):81-88
- Akinci AC, Zengin N, Yıldız H, Sener E, Günaydin B. The complementary and alternative medicine use among asthma and chronic obstructive pulmonary disease patients in the southern region of Turkey. Int J Nurs Pract. 2011;17(6):571-82
- Akyol AD, Oz B. The use of complementary and alternative medicine by patients with cancer in Turkey. Complement Ther Clin Pract. 2011;17(4):230-4
- Malak AT, Karayurt O, Demir E, Yümer AS. Complementary and alternative medicine in cancer patients – analysis of influencing factors in Turkey. Asian Pac J Cancer Prev. 2009;10(6):1083-7
- Pearson NJ, Chesney M. The national center for complementary and alternative medicine. Academic Medicine 2007;82(10):967
- Sahar T, Sallon S. Attitudes and exposure of Israeli medical students to complementary medicine-a survey. Harefuah 2001;140(10):907-10
- Lie DA, Boker J. Comparative survey of complementary and alternative medicine attitudes, use and information-seeking behaviour among medical students, residents and faculty. BMC Med Educ 2006;9(6):58
- Furnham A, McGill C. Medical students' attitudes about complementary and alternative medicine. J. Altern Complement Med 2003;9(2):275-84
- Yeo AS, Lee CH. Perceptions of complementary and alternative medicine amongst medical students in Singapore – a survey. Accupunct Med 2005;23(1):19-26
- Yıldırım Y, Parlar S, Eyigor S, Ozen OS, Eyigor C, Fadiloęlu C et al. An analysis of nursing and medical students' attitudes towards and knowledge of complementary and alternative medicine (CAM). J Clin Nurs. 2010;19(7-8):1157-66
- Ergin A, Hatipoęlu C, Bozkurt AI, Mirza E, Kunak D, Karan C et al. Uzmanlık ve tıp öğrencilerinin tamamlayıcı – alternatif tıp hakkındaki bilgi düzeyleri ve tutumları [Knowledge and attitudes of residents and medical students on complementary-alternative medicine] Pamukkale Tıp Dergisi 2011;4(3):136-143
- Akan H, İzbırak G, Kaspar E, Kaya Ç, Aydın S, Demircan N et al. Knowledge and attitudes towards complementary and alternative medicine among medical students in Turkey. BMC Complementary and Alternative Medicine 2012;12:115
- Lamarine L, Fisher K J, Sbarbaro V. Alternative medicine attitudes and practices of US. College students: an exploratory study. Californian J of Health Promotion 2003;1(4):24-29
- Chez R A, Jonas W B, Crawford C. A survey of medical students' opinions about complementary and alternative medicine. Am J Obstet Gynecol 2001;185(3):754-7
- Münsted K, Harren H, Georgi v R, Hackethal A. Complementary and alternative medicine: Comparison of current knowledge, attitudes and interest among German medical students and doctors. eCAM 2008; Volume 2011 (2011), Article ID 790951, 7 pages- doi:10.1093/ecam/nen079
- Kılıç S, Ogur R, Yaren H, Akkoyun N G, Kupçuk E. Knowledge of and attitudes toward complementary and alternative medicine amongst medical students in a Turkish medical school. Pak J Med Sci 2009;25(2):319-324
- Abbott R B, Hui K, Hays R D, Mandel J, Goldstein M, Winegarden B et al. Medical student attitudes toward complementary, alternative and integrative medicine. eCAM Volume 2011 (2011), Article ID 985243, 14 pages- doi:10.1093/ecam/nep195
- Chaterji R, Tractenberg R E, Amri H, Lumpkin M, Amorosi SBW, Haramati A. A large sample survey of first and second year medical student attitudes toward complementary and alternative medicine in the curriculum and in practice. Alternative Therapies Health Med. 2007;13(1):30-35
- Gaylord SA, Mann JD. Rationales for CAM education in health professions training programs. Acad Med 2007;82(10):927-33.
- Riccard C P, Skelton M. Comparative analysis of 1st, 2nd, and 4th year MD students' attitudes toward complementary alternative medicine (CAM). BMC Research Notes 2008;1:84.